

(ע"ב) 'אלא שלש בתוך הדף ושתיים חוץ לדף'. ואם כתב שלש חוץ לדף – כשר. ומותר לקרות בספר אף לכתחילה, גם כשיש ספר אחר. אלא שמצוה לתקן במדת האפשר כשלא יראה כמנומר ע"י התיקון וללא דחיקה מרובה של האותיות (עפ"י שו"ת מהרי"ק קל (וע"ש מו"מ בשאר השנויים כאן, שהם למצוה ולא לעכב); פוסקים או"ח לב, לג ויו"ד רעג, ג; ה; שו"ת החיים והשלום יו"ד יג). ובאותיות השם אין להוציאן חוץ לתיבה, וכמה פוסקים פוסלים אף בדיעבד (רעק"א ודרך החיים, עפ"י ספר התרומה ופסקי מהרא"י). ואם יכול לתקן ע"י משיכת השורות שלמעלה והרחבתן – לכולי עלמא צריך לעשות כן. באותיות הנטפלים לשם, הסכמת האחרונים שאינו פוסל בדיעבד (עפ"י משנ"ב לב, לה). וגם לדעת הפוסלים, אם יצאה רק אות אחת מאותיות השם החוצה – יש להכשיר (עפ"י קול יעקב רעו אות כה).

'נודמנה לו תיבה בת שתי אותיות – לא יזרקנה בין הדפין'. אבל תיבה של שלש, יכול לכתוב ממנה שתיים חוץ לדף אעפ"י שרק מיעוטה בפנים (עפ"י רא"ש בהלכות ס"ת; הובא בטושו"ע יו"ד רעג, ג. וכ"ד שאר פוסקים). ולדעת הגר"א לשיטת הרמב"ם אסור, שרוב תיבה לעולם אסור בחוץ, ומיעוט תיבה מותר. ואפילו בתיבה בת שמונה אותיות, יכול לכתוב שלש אותיות בחוץ. ואילו המג"א כתב שגם לדעת הרמב"ם מותר להוציא שתי אותיות מתוך שלש. ובתיבה בת שתי אותיות – מותר לכתוב אות אחת בחוץ. כן כתבו האחרונים, דלא כהלבוש (עפ"י פוסקים או"ח לב, לד).

'כל השם כולו – תולין, מקצתו – אין תולין' –

סופר שהיה בדעתו לכתוב 'אלקיכם' וטעה והשמיט האות כ' וכתב 'אלקים' – האם מותר למחוק את האות מ' – לא מלאני לבי להקל בזה, וצריך לגנוז או לקדור. ואין נוהגים לתלות ה-כ' למעלה (עפ"י שבט הלוי ח"ב קמז, ד; קמח).

'כיצד יעשה צובר גרנו לתוכו...' כלומר, יאסוף מפנינות הגורן אל תוכו ויערב הפירות. וסבר רבי שמעון שזורי יש בילה ביבש. וחכמים חולקים. [ונחלקו הפוסקים להלכה. ערמב"ם תרומות ב, יג וראב"ד מעשר א, ח; משנה למלך מעשר יד, ח].

דף לא

הערות, ציונים וראשי פרקים לעיון

'השידה...' התוס' דנו בטעמים שאין השידה טמאה משום מדרס. בתחילה העמידו בשידה המיועדת להעברת סחורות וחפצים ולא לאדם (וכ"כ בשבת מד: פג:). ועוד כתבו, אפילו עיקרה להעברת אדם – אין טמא מדרס מפני שאינו עשוי אלא להעברה ממקום למקום, וכדין סולם שאינו טמא מדרס. וכתב בחזון איש (אה"ע קמד, ח) שהתוס' הסכימו לסברא זו, וכן יש לנקוט להלכה. ואמנם בעגלה שנעשית לטיול, הרי הישיבה בכלל טיול, ואינה כשידה המיועדת להעברה בלבד.

ולפי זה היה בדין שמכוננית או קרון רכבת אינם מקבלים טומאה. כי נראה להשוותם לדין הספינה שאינה נחשבת 'מטלטלת' וכשאר כלי עץ הבא במדה, אע"פ שהאדם משיטה ע"י משוטות. [וע"ש כמה צדדים. ובספר מנחת שלמה לגרשו"א זצ"ל (עב. עמ' תלג) צדד שנחשב כלי מטלטל, שהרי עיקרו לטלטול ולא לנחת, ואינו דומה לספינה, כי היא עצמה נחה והמים הם שמעבירים אותה, אבל באלו הכח המניע מחובר לכלי עצמו]. ומדין מדרס – הלא יעודם להעברה ממקום למקום ואינם טמאים מדרס, כנזכר. אלא שכל זה אמור כשהם עשויים מעץ וכדו', אבל אם מצופים מתכת, יש לחוש שהציפוי עיקר, ודינם ככלי מתכות שאף כשהם באים במדה – טמאים (כמוש"כ בכלים סי' יד). וכל שכן כאשר כולו עשוי מתכת. במנחת שלמה (שם) פקפק במה שכתב החזו"א שהלכה כתירוץ השני בתוס'. והביא מכמה ראשונים שנראה שלא נקטו כן, ולדעתם עגלה העשויה להעברת אנשים – טמאה מדרס. ועוד צדד שמא משום מושב הנגה (המדובר שם על רכב ציבורי) שמסיע את הרכב בקביעות, וזוהי מלאכתו – נחשב כמדרס.

'פעם אחת נתערב לי טבל בחולין...' לפי הפירוש הראשון ברש"י שהיה זה דמאי, לא היתה הגרסה בגמרא 'קסבר דאורייתא ברובא בטל', ומדובר שלא נתערב ברוב חולין, ולכך הוצרך לפרש שלא היה זה טבל גמור אלא דמאי. וכן היא גרסת השיטה-מקובצת אות ד (גליונות קהלות יעקב. וכבר צידד בזה באריכות במשנה למלך הל' תרומות ה, יז. וע"ש עוד בבאור הסוגיא. וע"ע מנחה טהורה).

– לפי מה שאמר רבי שמעון שזורי לעיל, פול שהשריש מקצתו לפני ראש השנה ומקצתו לאחר ר"ה – צובר גרנו לתוכו ומפריש ונמצא תורם ומעשר מן החדש שבו על החדש שבו וכו', לכאורה גם כאן היה לו לבלול הכל ולהפריש מהתערובת עצמה, ונמצא מעשר לפי חשבון מהטבל על הטבל. ויש לומר שאמנם יכול לעשות כן אלא שאז נצרך להפריש כשעור התערובת כולה ונמצא מפסיד תרומת מעשר שמפריש אחד ממאה גם מהחולין. אבל כשמפריש ממקום אחר אין מפריש אלא לפי חשבון הטבל שנתערב.

עוד יש לומר, לא התיר רבי שמעון שזורי לבלול ולהפריש אלא במעשר דרבנן כגון פול דלעיל, אבל בפירות החייבים מדאורייתא, אין לסמוך על בילה ביבש (עפ"י טורי אבן ר"ה יג:). יש להעיר שלפי מה שכתב מהר"ט (בתשובה ח"א יח, מובא במשל"מ מעשר יד, ח) נראה מדברי הרמב"ם (תרומות ב, ג) שפסק כרבי שמעון שזורי לבלול ולהפריש אף בתרומה דאורייתא. ואולם יש אומרים שהמהרי"ט יחיד בדבר זה (ע' מנחת שלמה תנינא סוס"י קט).

'קשי בה רבי חנינא מסורא, פשיטא, מי קאמר במשנתנו, כל מקום ששנה קאמר?!' אפשר שרב יימר נסתפק בזה משום שאינו מימרא שלו עצמו אלא רבי שמעון שזורי מסר מה שהורה לו ר' טרפון. [ואף לגרסת המשנה למלך (תרומות ה, יז) שר' טרפון אמרה בשם ר' שמעון שזורי, אפשר שנסתפק אם גם הוראה זו שנמסרה בשמו ע"י חכם אחר, כלולה בדברי ר' חנינא: 'כל מקום ששנה'].

– משמע שאילו היה אומר 'במשנתנו' היה משמע שהכלל אמור רק במשניות ולא בברייתות. וכן פרש רש"י. ומכאן הביאו המפרשים להוכיח שהכלל 'כל מקום ששנה רשב"ג' במשנתנו הלכה כמותו' – אינו אמור אלא במשנה (וכמו שכתב הרשב"ם ב"ב קלח. וזה דלא כדברי הש"ך חו"מ קעט סק"ט (עפ"י תוס' ב"מ סט). וע"ע במובא ביוסף דעת בסיכומים לב"מ לח וב"ב קלז-קלח. ויש שדחו שהכוונה כאן לומר שאילו היה אומר 'במשנתנו' היה מקום להסתפק בדבר, אם דוקא משנה או גם ברייתא (ע' עין זוכר דמ"ד). ע' בכל זה בספר מנחה טהורה כאן.

(ע"ב) 'קרע הבא בשני שיטין יתפור, בשלש – אל יתפור... אבל חדתתא לית לן בה...'. טעם

הדבר משום גנאי, שנראה שהוא מחמת רקבון ואין זה הדר (עפ"י שו"ת הריב"ש ל), והרי נאמר זה א"ל ואנחה – התנאה לפניו במצוות (עפ"י נמו"י הלכות קטנות).
 וכיון שאין כאן פסול בעצם, הלכך אם תפר או הדביק ואין שם ספר אחר – יקרא בו. ואפילו יש אחר אלא שנמצא כן בקריאה, לא יוציא אחר (עפ"י ט"ו יו"ד רפ סק"ב).

– יש מי שכתב שגם באופן המותר [וכן הדין בקלפים שלנו המתוקנים היטב ואין צורך בעפצים. ראשונים], אין מותר אלא בשלש שיטין ולא יותר (ע' רמ"א יו"ד רפ – מהריב"ש בתשובה ל). ואולם בשו"ת מהר"ם אלשקר (צ. הובא בנקודות הכסף שם) כתב להתיר אף ביותר. (וכתבו שהריב"ש חזר בו. ע' תשב"ץ ח"ג רו ד"ה ודע).

וכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ב קלט) שראוי לסמוך על שיטה זו שכן הסכמת כמה אחרונים, ואפילו לכתחילה – היות והכתיבה והיריעות יקרים. אם לא כשהקרע סמוך מאד לתפר שבין יריעה ליריעה, ויש לחוש לקלקול היריעה, ובפרט בספר ישן – בזה לא התיר מהר"ם אלשקר, ויש אפשרות תיקון לפי הענין ע"י תליית מטלית.

ובשו"ת דובב מישרים (ח"א פ) משמע שנקט כשיטת המחמירים (וזאת עפ"י דברי שבות יעקב פ), ושהריב"ש לא חזר בו. וע"ע שו"ת מהרי"ט יו"ד לא), שאין לתפור בקריעה הגדולה יותר משלש שורות. עוד הורה שם על מקרה שנקרעו האותיות עצמן, שאין עצה ע"י הדבקת מטלית, כי אין לכתוב אות אחת חציה על הגויל וחציה על המטלית [ודלא כדעת הט"ז].

וע' חזו"א (לו,ה) שמשמע שנוקט להלכה להתיר ביותר משלש, אלא שמסתפק אם צריך רובו קיים, או די בשיוור כל שהוא. אבל נקרע הכל – ודאי אין מועילה תפירה משום 'תעשה ולא מן העשוי', ולא נאמרה תפירת נפרדים אלא ביריעות הספר, אבל דף אחד אינו נתפר. וע"ש פרטים נוספים בידי תפירה.

'דאפיצין' – העיפוץ הוא עיבוד בחומר המופק מעפצים. העפץ הוא גידול בצמח הנוצר מסביב לביצה של חרק או של בעל-חיים אחר. מהעפצים שמעל עלי האלון [הנגרמים ע"י עקיצת צרעה] מכינים דיו וחמרים שונים לעיבוד עורות.

'אבל בגרדין לא'. פירוש, פתילים; גדילים (ע' סוכה ט. 'ולא מן הגרדים').

הרמ"א (ביו"ד רפ) הביא שיש הנוהגים לתפרם בחוטי משי. והביא שם בב"י מהרא"ש (בתשובה ג) שלא הוזכרו גידין אלא בחיבור היריעות ולא בתפירת קרעים. ופרשו המפרשים שזה שמיעטו כאן 'גרדין' אינו ממעט שאר חוטים (וע"ע ברכת מרדכי ח"א יו,יא).

ובפסקי הרי"ד מפרש גרדין – חוטי פשתן.

זעושה פרשיותיה סתומות. פרש הרי"ד: אעפ"י שבתורה יש ריוח בין הפרשיות, זהו משום שהספר עשוי להתלמד בו ולכך יש ליתן ריוח לאדם בין פרשה לפרשה להתבונן [כמו שאמרו חכמים במשה רבינו. וכל שכן לאדם הלומד מפי הדיוט], אבל המזווה שאינה עשויה לקרוא בה אלא לקובעה בכותל – אין צורך להניח ריוח בין פרשיותיה.

(משמע מדבריו שאינו משאיר כלל ריוח, אף לא כדין פרשה סתומה. וכן מובאת דעה כזו בספר האשכול בהל' מזווה – כאשר העיר הרב המהדיר לפסקי הרי"ד.

עוד יש להעיר שלפי טעמו יכול לעשות פתוח אם ירצה, ומדוע מצוה וגם נהגו בסתומות דוקא (כדלהלן לב.). ועוד הלא בתפלין עושים שלשת הפרשיות הראשונות פתוחות כמש"כ הרא"ש והרמב"ם וש"פ, הגם שאינן עשויות להתלמד. ולכאורה נראה שלא כתב הטעם אלא לסעד ונופך).

רבי מאיר היה כותבה על... מלאכתו של ר' מאיר היתה במלאכת שמים זו – לבלרות, כדאיתא בעירובין (יג.).

דף לב

יכמה ריוח – כמלא אטבא דספרי. נראה שהריוח נועד כדי לאפשר לאחוז את הגליון שלא במקום הכתוב, שכל נגיעה בכתב אינה דרך כבוד. ולפי שמנהג הסופרים להשתמש באטב להחזקת הגליון, לכך הוצרכו להשאיר גליון חלק כשיעור האטב. ועיקר ההלכה של השארת ריוח קיימת גם כשבטלו הסופרים את השימוש באטב, כל שצריך לאחיות האדם. ויתכן שהשיעור נקבע בהתאם לצורך האחיוה (עפ"י חזו"א מב, א – מאביו ז"ל; חדושים ובאורים יב.).

ספר תורה שבלה ותפילין שבלו – אין עושין מהן מזוזה, לפי שאין מורדין מקדושה חמורה לקדושה קלה. רש"י פרש שהתפלין קדושתן חמורה ממזוזה מפני שכתוב בהן ארבע פרשיות. ואילו הרי"ד בפסקיו הקשה שלפי זה ספר תורה קדושתו חמורה מתפלין, ומדוע לא שנינו ס"ת שבלה אין עושין ממנו תפלין – ולפיכך פרש טעם אחר; חומר קדושת התפלין מפני שהם עשויים להניחן בראש, שהוא מקום נכבד, ואילו המזוזה נקבעת על סף הבית, לפיכך הרי זו הורדה בקדושת התפלין כשעושים מהן מזוזה. וכן ספר תורה הוא מונח בתיבה, ואם יעשו ממנו מזוזה, יהא מונח בפתח הבית, ואין זה כבודו כבתחילה. [וכן תפלה של ראש, אין לעשותה של יד, כי עתה היא נתונה במקום חשוב יותר]. אבל ספר תורה שבלה – מותר לעשות מן הבלאות תפלין, אדרבה, מעלה בקדושתו, שעד עתה היה מונח בתיבה ועשוי יעמוד על ראשו.

ע' משך חכמה (בא יג, ט ד"ה ולפ"ז) שבאר מחלוקת ירושלמי ובבלי אם תפלין קודמין למזוזה או להפך.

הא מורדין עושין, אמאי, הכא סתומות והכא פתוחות? – אבל אם ממזוזה עושין סתומות – ניחא, הגם שבספר תורה לאחר פרשת 'שמע' מתחלת פרשה אחרת באותה שורה, 'והיה כי יביאך', ואילו פרשת 'והיה אם שמוע' רחוקה ממנה – יש להעמיד כגון שכתוב בספר באותה שורה שנסתיימה פרשת 'שמע', רק תיבת 'והיה' של 'והיה כי יביאך', וכן פרשת 'והיה אם שמוע' היתה מתחלת בסוף שורה, באופן שרק תיבת 'והיה' בלבד כתובה בשורה הראשונה. וכשמחבר את 'שמע' עם 'והיה' (ד'והיה כי יביאך') לשורה המתחלת 'אם שמוע', נשלמו שתי פרשיות המזוזה (עפ"י הר צבי. וע"ע בשפת אמת שג"כ עמד על כך ותרץ באופן אחר).

לא הבנתי מדוע נצרכים אנו לאוקימתא זו [ולחדש ש'והיה' של פרשה אחרת, מועילה לפרשת 'והיה אם שמוע' שבמזוזה], וכי כשחותך חייב לחתוך השורה כולה, הלא יכול לחתוך מן הספר רק את פרשיות 'שמע' ו'והיה אם שמוע' בלבד, ולתופרן יחד באופן ש'והיה' תתחיל באותה שורה ש'שמע' מסתיימת. ואם כן הוכחת הגמרא היא שאם פרשיות המזוזה פתוחות, הלא בספר תורה לעולם 'שמע' מסתיימת באמצע שיטה ו'והיה' מתחילה באמצע, ואי אתה מוצא אפשרות לפתוחה. ובספר טהרת הקדש פרש (עפ"י שיטות הראשונים שאין מועילה תפירת שתי חתיכות למזוזה, ודלא כהתוס' כאן והאור-זרוע),